

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות -

פרקים ראשון - שלישי

הלכות קריאת שמע

סוגיה נט: דיני צואה לקריאת שמע (4): ריח רע שאין
לו עיקר

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה נט: דיני צואה לקריאת שמע (4): ריח רע שאין לו עיקר

*

רקע

סוגייתנו עוסקת בדין ריח רע שאין לו עיקר. נגדיר מהו ריח רע שאין לו עיקר ובמה הוא שונה מריח רע שיש לו עיקר.

מקורות

- א. גמ' כה. "בעו מיניה מרב ששת ריח רע שאין לו עיקר... אבל דידיה לא"
- ב. רש"י ד"ה וה"מ לגרסא
רמב"ם הל' קריאת שמע פ"ג הל' יב, יד
רא"ה ד"ה ולא אמרן אלא בדברי תורה
- ג. רשב"א כה. ד"ה ריח רע
ריטב"א כה. ד"ה ריח רע שיש לו עיקר
- ד. תלמידי רבינו יונה טז: ד"ה ואם
- ה. שו"ע סי' עט סע' ט, ומשנה ברורה [ביאור הלכה בהקדמה לסימן, הדין השביעי]

רא"ה ד"ה ולא אמרן אלא בדברי תורה
ולא אמרן אלא בדברי תורה אבל לקרית שמע לא. פירוש, דכיון דאיכא ריח רע אסור. פירוש והוא
הדין בצואת הכלבים וחזירים ותרגולים וכל כיוצא בהן דאית להו ריח רע אסור לענין קרית שמע,
דלא גרעי מהפחה דאין לה עקר בעולם.

רשב"א כה. ד"ה ריח רע
ריח רע שיש לו עיקר מרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח. והיינו כרב חסדא וקיימא לן כותיה.
ופירוש ריח רע שיש לו עיקר - צואה מגולה.

ריטב"א כה. ד"ה ריח רע שיש לו עיקר
ריח רע שיש לו עיקר. כגון צואה מכוסה. רב הונא אמר מרחיק עד מקום שכלה הריח וקורא. פירוש
ואפילו הוא רחוק טפי מד' אמות.

הסבר הסוגיה

בעו מיניה מרב ששת: ריח רע שאין לו עיקר מהו? אמר להו: אתו חזו הני ציפי דבי
רב דהני גנו והני גרסי. והני מילי בדברי תורה, אבל בקריאת שמע - לא. ודברי תורה
נמי לא אמרן אלא דחבריה, אבל דידיה לא. [גמ' כה.]

הגמ' מסתפקת בדינו של ריח רע שאין לו עיקר, והיא לומדת מכך שבני הישיבה אינם
מפסיקים מלימודם בשעה שחבריהם מפחים, שדינו של ריח רע שאין לו עיקר שונה מדין

ריח רע שיש לו עיקר, מריח רע שיש לו עיקר יש להרחיק בין לקריאת שמע ובין לדברי תורה, ומריח רע שאין לו עיקר יש להרחיק לקריאת שמע בלבד.

הגמ' משתמשת במושג "ריח רע שאין לו עיקר" לגבי הפחה בלבד, אך הרמב"ם [פ"ג הי"ב] פוסק: "ריח רע... שאין לו עיקר כגון מי שיצא ממנו רוח מלמטה", משמע שהפחה היא רק דוגמא לריח רע שאין לו עיקר, ויש מקרים נוספים הכלולים בדין זה.

יש לפחות שני דינים נוספים שניתן להכליל אותם בריח רע שאין לו עיקר - צואה מכוסה וצואה ברשות אחרת, אך ההבדל שבינם לבין הפחה בולט, לצואה מכוסה ולצואה ברשות אחרת יש עיקר, יש מקור לריח, אלא שהעיקר אינו במחנה. להפחה אין עיקר כלל, אין לה מקור. בגלל הבדל זה נחלקו הראשונים בשני דינים אלה, אם יש להגדירם כריח רע שאין לו עיקר או לא.

בדין צואה מכוסה נחלקו הרשב"א [ד"ה ריח רע] והריטב"א [ד"ה ריח רע]. הרשב"א אומר שריח רע שיש לו עיקר הוא צואה מגולה, משמע שצואה מכוסה היא ריח רע שאין לו עיקר, והריטב"א אומר שצואה מכוסה היא ריח רע שיש לו עיקר. לדעת הרשב"א כיוון שהצואה מכוסה היא מופקעת מדין צואה, וממילא דין ריחה כדין ריח רע שאין לו עיקר, ולדעת הריטב"א כיסוי הצואה אינו משנה את המציאות שהריח נובע מצואה, וממילא דינו כריח רע שיש לו עיקר.

דין צואה ברשות אחרת נידון בתלמידי רבינו יונה [טז: ד"ה ואם] המביאים מחלוקת ראשונים בדין ריח רע של צואה הנמצאת ברשות אחרת. רבני צרפת סוברים "דכי היכי שהפסקה מועילה לצואה עצמה כן הכי נמי שמועילה לריח", ואין מרחיקים מריח זה, ואילו הרמב"ם סובר "דכיון שהריח מגיע אליו אין ההפסקה מועילה כלל" [מקור דברי הרמב"ם בפ"ג ה"ט]. בשיטת רבני צרפת עסקנו לעיל [עמ' 272], וכעת נעסוק רק בשיטת הרמב"ם. את שיטת הרמב"ם ניתן להבין בשתי דרכים: א. אין הבדל בין ריח רע הנמצא ברשות זו לבין ריח רע הנמצא ברשות אחרת, ושניהם מוגדרים כריח רע שיש לו עיקר. ב. יש הבדל בין שני המקרים הללו, וריח רע הנמצא ברשות אחרת מוגדר כריח רע שאין לו עיקר.

הגמ' אומרת שדיני הרחקה מריח של הפחה שונים מדיני הרחקה מצואה, ומרחיק לקריאת שמע ואינו מרחיק לדברי תורה, וכשמפיח בעצמו מרחיק אף לדברי תורה. מפרש רש"י [ד"ה וה"מ לגרסא, אבל לק"ש] שאינו צריך להרחיק לדברי תורה מהפחה של חברו "משום דלא אפשר", אבל מרחיק לקריאת שמע מפני שיכול לצאת החוצה ולקרוא. משמע מפירושו של רש"י שמעיקר הדין צריכים להרחיק מהפחה כשם שמרחיקים מצואה, אלא שהקלו חכמים לתלמוד תורה, כדי שלא יבטל לימודו. הרמב"ן [כב: ד"ה אמר רבא] מאמץ הסבר זה, ולדעתו חכמים הקלו בתלמוד תורה בלבד, וחייבים להרחיק מריח של הפחה לא רק לקריאת שמע ולתפילה אלא גם לברכות.

הסבר זה אינו מובן, שהרי חיוב הרחקה מצואה הוא מהתורה, וכיצד ביטלו חכמים דין תורה? התשובה לשאלה זו מפורשת ברמב"ן [שם], דין הרחקה מריח רע שאין לו עיקר אכן שונה מהותית מדין הרחקה מריח רע שיש לו עיקר, וחיובו מדרבנן בלבד.

הרא"ה [ד"ה ולא אמרן אלא בדברי תורה] אומר: "צואת הכלבים וחזירים ותרגולים וכל כיוצא בהן דאית להו ריח רע אסור לענין קריאת שמע דלא גרעי מהפחה דאין לה עקר בעולם". משמע מדברי הרא"ה שההיתר ללמוד תורה נאמר בכל הדוגמאות של ריח רע שאין לו עיקר, ואם כך לא ניתן להסביר שהיתר זה נובע מקולא של חכמים "משום דלא אפשר". כנראה שלדעתו חיוב הרחקה מריח רע שאין לו עיקר אינו מדין "והיה מחניך קדוש", אלא דין ייחודי. ריח רע שאין לו עיקר אינו פוגע בקדושת המחנה, וחיוב הרחקה ממנו לקריאת שמע הוא מפני שקריאת שמע צריכה להאמר "באימה וביראה וברתת ובזיע" [כמפורש בטור סי' סא].¹

מחלוקת הראשונים משמעותית גם להבנת איסורו של המפיח לעסוק בדברי תורה. רש"י והרמב"ן סוברים שהפחה פוגעת בקדושת המחנה. בהפחה של אדם אחר הקלו "משום דלא אפשר", ובהפחה שלו עצמו לא הקלו מפני שיכול להזהר. הרא"ה סובר שהפחה אינה פוגעת בקדושת המחנה, ולכן אינה אוסרת לעסוק בדברי תורה. הפחה שלו אוסרת עליו לעסוק בדברי תורה מפני שגופו מאוס, ואין ראוי לומר דברים שבקדושה בגוף מאוס.²

שיטת הרמב"ם קובעת ברכה לעצמה. הרמב"ם [פ"ג] מביא את דין ריח רע שאין לו עיקר פעמיים, הפעם הראשונה בהלכה יב: "ריח רע... שאין לו עיקר כגון מי שיצא ממנו רוח מלמטה מרחיק עד מקום שתכלה הריח וקורא", והפעם השנייה בהלכה יד: "הקורא שיצתה ממנו רוח מלמטה יפסיק עד שתכלה באשה וחוזר לקריאתו, וכן בדברי תורה, יצתה רוח מחבירו אף על פי שמפסיק לקריאת שמע אינו פוסק לדברי תורה". בהלכה יב הרמב"ם מביא את הפחה כדוגמא לריח רע שאין לו עיקר, ואינו מביא את הקולא שאין צריך להרחיק לדברי תורה. בהלכה יד הרמב"ם מזכיר הפחה בלבד, ומביא את הקולא שאין צריך להפסיק באמצע דברי תורה מפני הפחה של חברו. כפילות דין ריח רע שאין לו עיקר, ואי ההתאמה בין שתי ההלכות דורשות הסבר.

נראה לפרש שהרמב"ם מחלק בין אדם העומד לקרוא קריאת שמע לאדם הנמצא באמצע קריאת שמע. הלכה יב עוסקת באדם העומד לקרוא קריאת שמע, ולגביו דין הפחה כשאר דיני ריח רע שאין לו עיקר, וחייב להרחיק גם לקריאת שמע וגם לדברי תורה. הלכה יד עוסקת באדם שכבר קורא קריאת שמע, ולגביו יש קולא מיוחדת שהמריח הפחה של חברו אינו מפסיק לימוד תורה.³

¹ ייחודיות דין קריאת שמע נידונה לעיל עמ' 168.

² הרא"ה [ד"ה לא אמרן אלא בדברייה] מקצין הבנה זו, ולדעתו האדם מאוס רק בזמן שהריח יוצא ממנו, ואינו צריך להפסיק לימודו עד שיכלה הריח.

³ הבנה זו מדוייקת מלשון הרמב"ם הפותח את הלכה יד ב"היה קורא", ומכך שבכל הפרק מדובר על חיוב הרחקה ובהלכה זו מדובר על חיוב הפסקה [עיין לקמן עמ' 287 ביאור הלכה טו].

סיכום

הגמ' אומרת שיש הבדל בדיני הרחקה לדברים שבקדושה בין ריח רע שיש לו עיקר לבין ריח רע שאין לו עיקר. נחלקו הראשונים אם בדין ריח רע שאין לו עיקר נכללים, בנוסף להפחה, גם דין צואה מכוסה ודין צואה המונחת ברשות אחרת. הרשב"א סובר שצואה מכוסה מוגדרת כריח רע שאין לו עיקר, והרישב"א סובר שצואה מכוסה מוגדרת כריח רע שיש לו עיקר. רבני צרפת סוברים שדין צואה ברשות אחרת קל יותר מריח רע שאין לו עיקר, ואין צריך להרחיק ממנו כלל⁴, והרמב"ם סובר שצריך להרחיק מריח של צואה המונחת ברשות אחרת. לא ברור מדבריו אם דין ריח זה כדין ריח רע שאין לו עיקר או כדין ריח רע שיש לו עיקר.

יש שלושה הבדלים בין ריח רע שיש לו עיקר לבין ריח רע שאין לו עיקר:

א. חיוב הרחקה מריח רע שיש לו עיקר מהתורה, וחיוב הרחקה מריח רע שאין לו עיקר מדרבנן.

ב. מריח רע שיש לו עיקר מרחיקים ארבע אמות ממקום שכלה הריח, ומריח רע שאין לו עיקר מרחיקים עד מקום שכלה הריח בלבד⁵.

ג. מריח רע שיש לו עיקר מרחיקים אף ללימוד תורה, ואילו מריח רע שאין לו עיקר מרחיקים, לדעת הרא"ה, לקריאת שמע ואין מרחיקים ללימוד תורה. מהרמב"ם משמע שהבדל זה קיים בהפחה ואינו קיים במקרים האחרים של ריח רע שאין לו עיקר.

הלכה

השו"ע [סי' עט סע' ט] פוסק שאדם שהפיח אסור בדברי תורה, ואם חברו הפיח, מותר בדברי תורה ואסור בקריאת שמע [המג"א (סקט"ו) מסתפק אם גם בדברי תורה יש חיוב להרחיק בכל מקום שיש בידו אפשרות לכך]. המשנה ברורה [סי' עט סק"ז, וביאור הלכה בפתיחה לסימן, הדין השביעי] מביא מחלוקת פוסקים אם לצואה מכוסה ולצואה ברשות אחרת יש דין של ריח רע שיש לו עיקר וצריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח, או שיש להם דין של ריח רע שאין לו עיקר ודי להרחיק למקום שכלה הריח.

⁴ הפרי מגדים [סי' עו אשל אברהם אות א] עומד על כך שיש בדין ריח רע הנובע מצואה הנמצאת ברשות אחרת קולא לעומת דין ריח רע הנובע מצואה מכוסה. מריח רע הנובע מצואה הנמצאת ברשות אחרת אין צריך להרחיק, לשיטת רבני צרפת, ואילו מריח רע הנובע מצואה מכוסה לכולי עלמא צריך להרחיק. מאידך גיסא יש קולא בצואה מכוסה שמותר לקרוא כנגדה אף כשרואה אותה, ואסור לדעת הרשב"א [נכה. ד"ה היה מקום גבוה עשרה] לקרוא כנגד צואה הנמצאת ברשות אחרת.

⁵ הבדל זה הוא לשיטת הרא"ש [לעיל עמ' 272] הפוסק כרב חסדא שמרחיקים מריח רע שיש לו עיקר ד' אמות ממקום שפסק הריח. הרמב"ם [שם] סובר שאין הבדל בין ריח רע שיש לו עיקר לבין ריח רע שאין לו עיקר ומשניהם מרחיקים עד מקום שכלה הריח בלבד.